

DE OPBRENGSTEN VAN DE PILOT-SCHAKELKLASSEN

Lia Mulder en Anneke van der Hoeven (ITS)
Guuske Ledoux (SCO-Kohnstamm instituut)
Nijmegen/Amsterdam, januari 2007

1. Inleiding

De schakelklas is bedoeld voor autochtone en allochtone kinderen die vanwege een grote taalachterstand onder hun niveau presteren, en bij wie het de verwachting is dat ze na een intensieve taaltraining in staat zijn om het reguliere onderwijs met (meer) succes te vervolgen. Kinderen die hiervoor in aanmerking komen, worden in een aparte groep geplaatst en krijgen gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs. Meestal gebeurt dat onder schooltijd, maar soms krijgen ze de extra lessen in de vorm van een verlengde schooldag. De schakelklas kan parallel aan groep 1 t/m 8 worden opgezet, maar ook als extra jaar tussen de reguliere groepen (bijvoorbeeld tussen groep 3 en 4), als instroomgroep voorafgaand aan de basisschool (0-groep) of als een kopklas na groep 8. Het onderwijs in de schakelklas is erop gericht om de taalachterstand weg te werken, zodat de leerlingen na het schakeljaar het onderwijs weer in een reguliere klas kunnen vervolgen, of in het geval van de kopklas, door kunnen stromen naar een hogere vorm van voortgezet onderwijs.

Om ervaring op te doen met schakelklassen, is in schooljaar 2005/2006 in ruim 20 gemeenten een pilot uitgevoerd. Deze gemeenten kregen de mogelijkheid om, binnen door OCW gestelde grenzen, met de schakelklas te experimenteren. Vanaf augustus 2006 komen ook andere gemeenten in aanmerking om schakelklassen op te zetten. Deze 'volg-gemeenten' kunnen profiteren van de ervaringen die in de pilot-gemeenten zijn opgedaan. De verwachting van het ministerie van OCW is dat er uiteindelijk 600 schakelklassen gevormd zullen worden.

Omdat het om nieuw beleid gaat, hecht het ministerie veel belang aan onderzoek naar de effecten van de schakelklassen. Het onderzoek moet antwoord geven op de vraag of het doel van de schakelklassen, namelijk het wegwerken van taalachterstanden, daadwerkelijk wordt bereikt. De opdracht voor dit onderzoek is gegeven aan het ITS in Nijmegen en het SCO-Kohnstamm Instituut in Amsterdam. Deze instituten onderzoeken welke varianten schakelklassen er worden opgezet, wat de ervaringen zijn met de uitvoering, en wat de effecten van de verschillende varianten zijn op de taalprestaties van de kinderen.

De onderzoekers hebben het pilot-jaar benut voor de ontwikkeling en het uitproberen van de onderzoeksinstrumenten, zodat het onderzoeksmateriaal gereed is voor gebruik bij de 'echte' evaluatie vanaf augustus 2006. Maar dit voorbereidingsjaar heeft ook al veel informatie opgeleverd over de kenmerken van de deelnemende kinderen, over hun prestatieniveau aan het begin en aan het eind van het schakeljaar, en over (de knelpunten bij) het functioneren van de schakelklassen.

Over de resultaten van het onderzoek in de pilot-schakelklassen wordt in twee notities gerapporteerd. In deze notitie beschrijven we de kenmerken van de kinderen en hun prestatieniveau aan het begin en het eind van het schakeljaar. Op basis hiervan krijgen we een beeld van het type leerling dat voor de schakelklas is geselecteerd, en een eerste indruk van de behaalde resultaten in het pilotjaar.

In de tweede notitie (Ledoux & Mulder, 2006) wordt beschreven hoe de pilot-schakelklassen volgens gemeenteambtenaren, coördinatoren, directeuren en leerkrachten hebben gefunctioneerd, en welke lessen nieuwe gemeenten hieruit kunnen trekken.

2. Opzet onderzoek

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek naar de schakelklassen betreft de toetsafnames bij de schakelklaskinderen. Toetsscores zijn een ‘harde’ maat voor het prestatieniveau en geven een objectief beeld van wat kinderen op een bepaald moment kunnen en weten. Bij toetsafnames op meer momenten kan worden vastgesteld hoeveel kinderen in een bepaalde periode hebben bijgeleerd. In het schakelklasonderzoek gaat het dan uiteraard om de vraag hoeveel de kinderen in het schakeljaar hebben geleerd, en dan met name op het gebied van taal. Daarom worden in het onderzoek aan het begin en aan het eind van het schakeljaar toetsen afgenomen. Bij leerlingen uit groep 0, 1 of 2 is dat de OBIS-toets, in de hogere groepen zijn het Cito-toetsen. Door het verschil tussen de begin- en eindmeting te berekenen, kan worden vastgesteld hoeveel de leerlingen in het schakeljaar hebben bijgeleerd (de leerwinst).

Op basis hiervan kunnen echter nog geen conclusies worden getrokken over het effect van de schakelklas. Dat kan alleen als we weten of de leerwinst die de schakelklaskinderen hebben geboekt, groter is dan de leerwinst van vergelijkbare kinderen die *niet* in een schakelklas hebben gezeten. Er is dus een *controlegroep* nodig. In het schakelklasonderzoek gebruiken we daarvoor gegevens van leerlingen die hebben deelgenomen aan het Prima-cohortonderzoek en het landelijke Obis-onderzoek.

Behalve toetsen worden nog een paar andere instrumenten afgenomen: sommige om sociaal-emotionele aspecten en gedrag van de leerlingen vast te stellen (leerlingprofielen, vragenlijst schoolwelbevinden), andere om de leerlingen te kunnen 'matchen' met leerlingen uit de controlegroep. Deze instrumenten worden eveneens aan het begin én aan het eind van het schakeljaar afgenomen.

Hieronder gaan we kort op de toetsen en andere instrumenten in.

Toetsen

Bij de kinderen in de schakelklas worden toetsen afgenomen om hun taal- en rekenniveau vast te stellen. De nadruk ligt daarbij uiteraard op taal. De taaltoetsen zijn afgestemd op de leeftijd van de kinderen, omdat in de verschillende leeftijdsfasen verschillende taalvaardigheden worden geleerd. Voor kleuters zijn woordenschat en beginnende geletterdheid relevant; in groep 3-4 komt daar Technisch Lezen bij. Technisch lezen is een voorwaarde voor het Begrijpend Lezen, dat vaak pas in groep 5-6 systematisch aan bod komt in het curriculum. In de groepen 7-8 wordt vrijwel geen aandacht meer besteed aan Technisch Lezen en is het accent verschoven naar Begrijpend Lezen en informatieverwerking. De keuze is daarom gevallen op

- groep 1-2: OBIS;
- groep 3-4: CITO Woordenschat en Technisch lezen;
- groep 5-6: CITO Technisch Lezen en Begrijpend Lezen;
- groep 7-8: CITO Begrijpend Lezen.

De OBIS is een adaptieve toets die de vaardigheden voor aanvankelijk lezen en rekenen bij jonge kinderen van 4-6 jaar meet. De doelgroep is dus groep 1 en 2. Ook voor kinderen die nog net niet op de basisschool zitten, is de toets geschikt. De OBIS wordt digitaal, via een cd-rom op de computer, afgenomen in een één-op-één situatie met de leerling. De toets is adaptief in de zin dat het computerprogramma de antwoorden verwerkt en op grond daarvan de toetsafname voortdurend bijstelt. De toets, taal én rekenen, wordt in 10 à 20 minuten afgenomen. Het taalonderdeel van OBIS sluit inhoudelijk aan bij de tussendoelen ‘beginnende geletterdheid’. Het bevat de onderdelen ‘nazeggen’ en ‘lezen’. Het onderdeel ‘nazeggen’ geeft een indicatie van het fonologisch bewustzijn. Uit een groot aantal onderzoeken komt naar voren dat het fonemisch bewustzijn een goede voorspeller is van beginnende geletterdheid en latere vorderingen in technisch lezen. Bij het onderdeel ‘lezen’ gaat het om kennis en vaardigheden die in de literatuur worden omschreven als leesvoorwaarden, voorbereidende leesvaardigheid of ontluikende geletterdheid.

Bij de OBIS-toets worden de kinderen ingedeeld in drie leeftijdscategorieën. In leeftijdscategorie 1 zitten de kinderen die bij de beginmeting tussen de 40 en 61 maanden zijn (gemiddeld 4 jaar en 5 maanden). In leeftijdscategorie 2 de kinderen die tussen de 61 en 73 maanden zijn (gemiddeld 5 jaar en 6 maanden). En in leeftijdscategorie 3 de kinderen die tussen de 73 en 93 maanden zijn (gemiddeld 6 jaar en 7 maanden). De indeling in leeftijdscategorieën komt overeen met de gemiddelde leeftijden in leerjaar 1, 2 en 3.

Hoewel de effectmeting in de eerste plaats op taalvaardigheid is gericht, worden bij de leerlingen ook rekentoetsen afgenomen. Door de afname van een rekentoets wordt een beter beeld verkregen van het *algemene cognitieve niveau* van de leerling, dat door de grote taalachterstand van het kind juist vertekend kan zijn. Bovendien bieden gegevens over de rekenvaardigheid de mogelijkheid om na te gaan of de extra aandacht voor taal een positief effect heeft op, of juist ten koste gaat van de rekenprestaties.

In schema 1 staat nog eens aangegeven welke toetsen worden afgenomen.

Schema 1 - De toetsen in het schakelklasonderzoek

Groep vorig jaar	OBIS	Woordenschat	Drie-minuten-toets	Begrijpend lezen	Rekenen/Wiskunde
0,1	X				
2	X				
3		E3	E3		E3
4		E4	E4		E4
5			M5	M5	E5
6			M6	M6	E6
7				M7	E7
8				M8	M8

De toetsen worden afgenomen bij alle schakelklaskinderen die in staat zijn om tenminste een deel van de toetsen te maken. De taalvaardigheid van kinderen die korter dan een jaar in Nederland wonen (de neveninstromers) is in het algemeen zo gering dat dit niet mogelijk is. Deze leerlingen worden dan ook buiten dit onderzoek gehouden; ze worden wel op een andere manier onderzocht.

Leerlingprofielen

Aan de leerkracht van de schakelklas én aan de leerkracht van wie de leerling het jaar daarvoor les had (de 'aanleverende' leerkracht), wordt gevraagd de leerling op een aantal aspecten te beoordelen. Het gaat daarbij onder andere om zelfvertrouwen, werkhouding, gedrag, omgang met andere kinderen, relatie met de leerkracht en welbevinden.

Schoolwelbevinden

Aan de schakelklaskinderen in groep 5 en hoger worden enkele vragen gesteld over hoe ze zich op school en in de klas voelen. We noemen dat 'welbevinden'.

Testreeksen

Voor het meten van de leercapaciteit wordt bij de kinderen vanaf groep 4 een non-verbale test afgenomen die ook in het PRIMA-cohortonderzoek wordt gebruikt. De toets wordt klassikaal afgenomen en duurt ongeveer 15 minuten. De score op Testreeksen wordt gebruikt als controlevariabele in de berekening van de leerwinst op taal. Het is voor de schakelklassen een belangrijke variabele, omdat er vaak voor gekozen is om leerlingen met 'groeipotentie' te selecteren.

De score op de non-verbale test kan hiervoor een aanwijzing zijn, en geeft dus informatie over de selectie van leerlingen.

De hierboven beschreven toetsen en instrumenten zijn in schooljaar 2005/2006 bij de leerlingen in de pilot-schakelklassen afgenomen. In november 2005 is de beginmeting uitgevoerd, in juni 2006 de eindmeting. In de volgende paragrafen beschrijven we de resultaten van deze metingen. Dit geeft een eerste indruk van het type leerling dat voor de schakelklas wordt geselecteerd, en van het effect van het schakeljaar op de taal- en rekenprestaties van de kinderen, en op hun zelfvertrouwen, werkhouding, gedrag en schoolwelbevinden.

We benadrukken echter dat het om een eerste indruk gaat. De aantallen leerlingen in de pilots zijn te gering om nu al heel stellige uitspraken over de effecten van schakelklassen te kunnen doen. Dat kan pas als we volgend jaar meer schakelklassen in het onderzoek kunnen betrekken.

3. De beginmeting

3.1 Achtergrondkenmerken van de schakelklaskinderen

Bij het onderzoek naar de schakelklassen in de pilot-gemeenten zijn circa 20 scholen en ruim 200 leerlingen betrokken. In tabel 1 staat het aantal autochtone en allochtone schakelklaskinderen bij de beginmeting, uitgesplitst naar de groep waarin ze het jaar daarvoor zaten.

Tabel 1 - Aantallen schakelklaskinderen, uitgesplitst naar de groep waarin ze het jaar daarvoor zaten

Groep vorig jaar	Autochtoon	allochtoon	totaal
0/1	22	21	43
2	18	27	45
3	9	46	55
4	4	6	10
5	-	7	7
6	-	10	10
7	-	2	2
8 (kopklas)	-	45	45
N	53	164	217

In totaal hebben 217 kinderen aan de beginmeting meegedaan, waarvan 75% van allochtone afkomst (minimaal één van de ouders is niet uit Nederland afkomstig). In de onderzoeksgroep zit in groep 5 en hoger geen enkele autochtone leerling.

De onderbouw is sterk vertegenwoordigd. Tweederde deel van de kinderen zat in groep 0/1, 2 of 3. Eenvijfde deel komt uit groep 8, en zit in een kopklas. Het aantal kinderen in de middenbouwgroepen is relatief klein.

In tabel 2 staan nog enkele achtergrondkenmerken van de schakelklaskinderen, namelijk de weegfactor, het opleidingsniveau van de ouders en het land van herkomst.

Tabel 2 - Achtergrondkenmerken van de schakelklaskinderen

<i>weegfactor</i>		<i>opleiding ouders</i>		<i>herkomstland ouders</i>	
1.0	17%	max. lo	28%	Nederland	25%
1.25	22%	max. lbo	36%	Suriname	5%
1.9	61%	max. mbo	25%	Antillen	4%
		hbo/wo	10%	Marokko	16%
				Turkije	12%
				overig	38%

Hoewel er, zoals verwacht, voornamelijk OAB-doelgroepopleerlingen in de schakelklas zitten, behoort een deel *niet* tot die doelgroep. Eén op de 5 à 6 schakelklaskinderen is een zogenaamd 1.0-kind; het betreft vrijwel altijd een allochtoon kind met hoger opgeleide ouders. Eenderde van de ouders van schakelklaskinderen heeft het mbo of hoger afgerond.

Zoals we bij de verdeling autochtoon-allochtoon al zagen, komt driekwart van de ouders niet uit Nederland. De groep 'overig' (Afrika, ex-Joegoslavië) is daarbij oververtegenwoordigd, gevolgd door de Marokkanen en Turken.

3.2 Het prestatieniveau bij de beginmeting

Het doel van de schakelklas is om in een jaar tijd taalachterstanden te verminderen of weg te werken. Het wekt dan ook geen verbazing dat uit de resultaten van de beginmeting blijkt dat het overwegend taalzwakke kinderen zijn die voor de schakelklas zijn geselecteerd. Hoe groot die achterstand is, kan worden afgelezen uit tabel 3 en 4. In tabel 3 staan de scores op de Obis-toets van kinderen uit de instroomgroep (0-groep), groep 1 en groep 2, uitgesplitst naar 3 leeftijdscategorieën; in tabel 4 staan de scores op de Cito-toetsen van kinderen uit groep 3 t/m 8. De tabellen geven zowel de scores van de autochtone en allochtone kinderen in de schakelklas als de scores van de landelijke groep autochtone en allochtone leerlingen.

Uit tabel 3 blijkt dat de autochtone schakelklaskinderen uit alle drie de leeftijdscategorieën een lager taal- en rekenniveau hebben dan de landelijke groep autochtone kinderen. Dat geldt ook voor de allochtone schakelklaskinderen uit leeftijdscategorie 1. De scores van de allochtone schakelklaskinderen uit de twee hoogste leeftijdscategorieën liggen daarentegen op hetzelfde niveau als de landelijke groep allochtone leerlingen, of iets hoger.

Tabel 3 – Gemiddelde scores van leerlingen uit de instroomgroep of uit groep 1/2 op de Obis-toets (beginmeting)

Leeftijd	Instroomgroep/groep 1, 2			
	schakel autocht.	landelijk autocht.	schakel allocht.	landelijk allocht.
<i>leeftijdscat.1 (gem. 4jr.+5mnd.) instroomgroep</i>				
Nazeggen	7	11	5	8
Lezen	24	34	17	18
Rekenen	15	25	11	16
<i>leeftijdscat.2 (gem. 5jr.+6mnd.) groep 1</i>				
Nazeggen	9	15	11	11
Lezen	30	55	49	25
Rekenen	23	36	32	22
<i>leeftijdscat.3 (gem. 6jr.+7mnd.) groep 2</i>				
Nazeggen	12	15	12	13
Lezen	63	94	60	50
Rekenen	39	45	39	33

Tabel 4 laat zien dat autochtone schakelklaskinderen uit groep 3-4 wat Technisch Lezen en Rekenen betreft gemiddeld genomen veel zwakker zijn dan de landelijke groep autochtone leerlingen. Alleen hun woordenschat wijkt niet van de landelijke groep af. De allochtone schakelklaskinderen uit groep 3-4 scoren op Technisch Lezen en Rekenen beduidend beter dan de autochtone schakelklaskinderen, en vergelijkbaar met de landelijke groep allochtonen. Alleen wat rekenen betreft blijven ze iets onder het landelijk gemiddelde van de allochtonen.

In tegenstelling tot de allochtone schakelklaskinderen uit groep 3-4 blijven de taalprestaties van de allochtone schakelklaskinderen uit groep 5-6 wel ver achter bij die van de landelijke groep allochtonen. Ook wat rekenen betreft blijft deze groep achter bij het landelijk gemiddelde, maar dit verschil is klein. De score op Testreeksen, de toets die een indicatie geeft van leercapaciteit, is iets lager dan landelijk gemiddeld. Dus blijkt de feitelijke taalachterstand het belangrijkste selectie criterium geweest om kinderen uit groep 5-6 in een schakelklas te plaatsen.

Tabel 4 - Scores beginmeting Cito-toetsen (herberekend naar afnamedatum 1 oktober)

Toets	Groep 3-4				Groep 5-6		Groep 8 (kopklas)	
	schakel autocht.	landelijk autocht.	schakel allocht.	landelijk allocht.	schakel allocht.	landelijk allocht.	schakel allocht.	landelijk allocht.
Woordenschat	37,5	37,8	32,7	31,8				
DMT1*	36,8	48,2	44,5	46,3	69,7	80,4		
DMT2	18,9	34,7	31,5	31,7	58,0	68,6		
DMT3	12,4	24,3	20,1	21,2	55,8	65,6		
Rekenen	46,6	63,7	54,1	58,7	84,9	88,1	118,1	108,6
Begrijpend Lezen							45,7	45,3
Testreeksen					23,3	24,9	27,3	24,7

* DMT = Technisch Lezen

Bij de kopklassers ligt de score op Begrijpend Lezen op hetzelfde niveau als die van de landelijke groep allochtonen. Hun rekenscore is beduidend hoger. Uit dat laatste kan worden afgeleid dat bij de selectie van de kopklassers is gekeken naar leerlingen met groeipotentie. Ook de score op Testreeksen wijst daarop. Die score is bij de kopklassers eveneens hoger dan het landelijk gemiddelde voor de allochtonen.

In het algemeen zijn dus relatief zwakke kinderen in de schakelklas geplaatst, waarbij bij allochtone kinderen de taalachterstand de belangrijkste rol heeft gespeeld, en bij de autochtone kinderen zowel de taal- als de rekenachterstand. Voor de kopklassen zijn juist de betere kinderen met groeipotentie geselecteerd.

3.3 Niet cognitieve aspecten bij de beginmeting

Aan het begin van het jaar hadden schakelklasleerlingen in de groepen 1-7 volgens de leerkracht een relatief zwak (cognitief) *zelfvertrouwen* vergeleken met de gemiddelde basisschoolleerling. Zij scoorden hoog op de variabelen 'is snel van streek', 'is bang en angstig' en 'is gauw in paniek'. Dat zou erop kunnen wijzen dat dit ook een selectiecriteria voor plaatsing in de schakelklas is geweest. Ook wat *werkhouding* betreft scoorden schakelklaskinderen in de groepen 1-7 bij de beginmeting lager dan het landelijk gemiddelde. Volgens de leerkracht werkten ze wat minder nauwkeurig, dachten ze sneller dat het werk af is en hielden ze sneller op als iets niet lukte. Alleen de allochtone kinderen in groep 1-2 haalden een relatief hoge score op werkhouding.

Qua *gedrag* weken schakelklaskinderen niet af van de gemiddelde basisschoolleerling. Het oordeel van de leerkracht over de items 'probeert de eigen zin door te drijven', 'is vaak brutaal', 'maakt nooit ruzie' en 'houdt zich aan de regels', was vergelijkbaar met die van leerkrachten van leerlingen die niet in de schakelklas zitten.

Bij kopklasleerlingen zien we bij de beginmeting echter een ander profiel. Zij scoorden juist beter dan gemiddeld op zowel zelfvertrouwen, werkhouding als gedrag. Daaruit kan worden geconcludeerd dat voor de kopklassen juist leerlingen met bovengemiddelde ambitie en inzet zijn geselecteerd.

De schakelklasleerlingen gaven bij de beginmeting aan dat ze met veel plezier naar school gaan. Plaatsing in een schakelklas had dus, in elk geval bij de beginmeting, geen negatief op het welbevinden van de leerlingen.

Tot zover de stand van zaken aan het begin van het schakeljaar. De vraag is nu hoe de situatie aan het eind van het jaar was.

4. De eindmeting

4.1. Deelname aan de eindmeting

In mei/juni 2006 zijn dezelfde instrumenten opnieuw bij de schakelklaskinderen afgenomen, zodat op basis van het verschil tussen de begin- en eindmeting de ontwikkelingen in het schakeljaar kunnen worden vastgesteld. Niet alle kinderen die aan de beginmeting hebben meegedaan, waren ook bij de eindmeting betrokken. Dat is in tabel 5 te zien voor wat betreft de deelname aan de toetsafnames.

Tabel 5 - Aantallen schakelklaskinderen bij de begin- en de eindmeting, uitgesplitst naar de groep waarin ze vorig jaar zaten

Groep schooljaar 2005/2006	autochtoon		allochtoon		totaal	
	begin- meting	begin- + eindmeting	begin- meting	begin- + eindmeting	begin- meting	begin- + eindmeting
0, 1, 2	51	46	51	51	102	97
3, 4	13	8	52	41	65	49
5, 6	-		17	12	17	12
8 (kopklas)	-		45	42	45	42
N	64	54	165	146	229	200

In totaal zijn van 29 leerlingen die aan de beginmeting hebben deelgenomen geen toetsgegevens over de eindmeting beschikbaar. In de meeste gevallen ging het hierbij om kinderen op scholen waar al andere toetsen werden afgenomen; die scholen vonden het te belastend voor de kinderen om nog meer te toetsen. De uitval is het grootst in groep 3-4.

In de volgende paragraaf beschrijven we de resultaten van de eindmeting. Eerst gaan we in op de toetsresultaten, daarna komen de overige instrumenten aan de orde.

4.2 Het prestatieniveau bij de eindmeting

Bij de eindmeting zijn in principe weer dezelfde toetsen afgenomen als bij de beginmeting, dus de OBIS-toets voor de jongste kinderen en de Cito-toetsen Woordenschat, Drie-minutentoets, Begrijpend Lezen en Rekenen/wiskunde voor kinderen uit de groepen 3 t/m 8. Alleen hebben de kinderen, als ze

daar volgens de school toe in staat waren, de toetsen op een hoger niveau gemaakt dan bij de beginmeting.

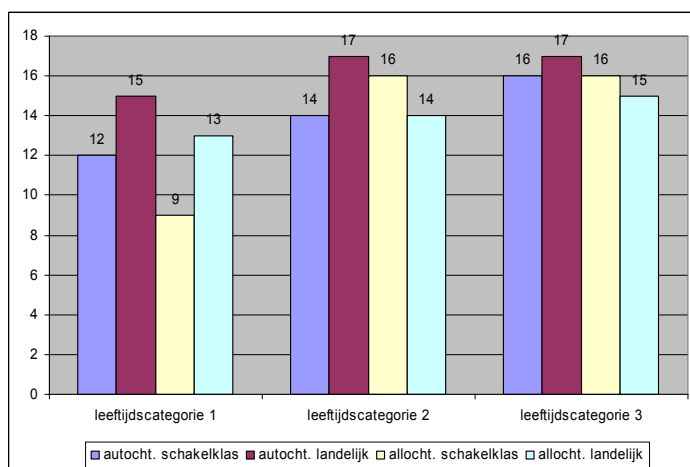
Door het verschil tussen de begin- en eindmeting te berekenen, kan worden vastgesteld hoeveel leerwinst de kinderen in de schakelklas hebben geboekt. Als die leerwinst groter is dan die van vergelijkbare kinderen in de controlegroep, wijst dat op een positief effect van de schakelklassen. We bespreken de resultaten voor de verschillende leeftijdsgroepen.

4.2.1 Instroomgroep en groep 1-2

Bij de kinderen uit de instroomgroep, groep 1 of groep 2 is zowel aan het begin als aan het eind van het schakeljaar de OBIS-toets afgenomen. In de figuren 1, 2 en 3 staan de gemiddelde scores op de eindmeting van de onderdelen nazeggen, lezen en rekenen, uitgesplitst naar autochtone en allochtone schakelklaskinderen, en naar de leeftijdscategorie waarin ze bij de beginmeting zaten. Ter vergelijking staan ook de scores van de landelijke groep autochtone en allochtone kinderen vermeld.

In leeftijdscategorie 1 (gemiddeld 4 jaar en 5 maanden) zitten 12 autochtone en 18 allochtone schakelklaskinderen, in leeftijdscategorie 2 (gemiddeld 5 jaar en 6 maanden) 11 autochtone en 9 allochtone kinderen en in leeftijdscategorie 3 (gemiddeld 6 jaar en 7 maanden) 21 autochtone en 24 allochtone kinderen.

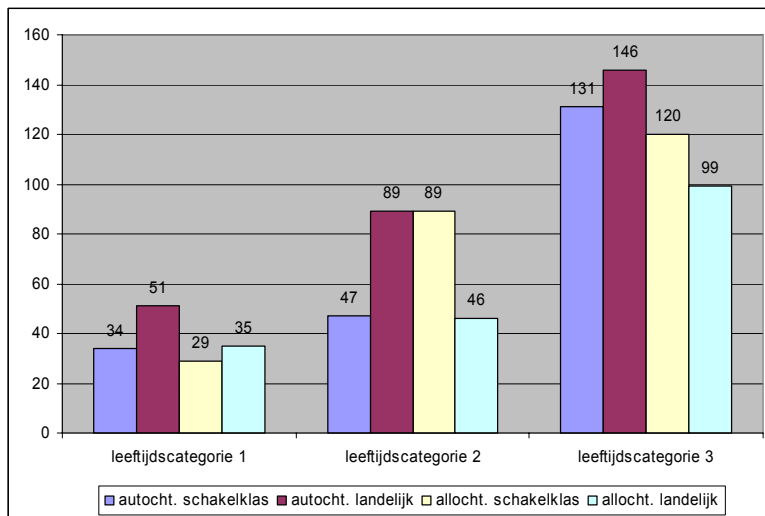
Figuur 1 - Gemiddelde scores van autochtone en allochtone kinderen op het onderdeel 'nazeggen' van de OBIS-toets (eindmeting)

Uit de figuur blijkt dat de scores van de schakelklaskinderen in leeftijdscategorie 1 bij dit onderdeel ver onder de scores van de landelijke controlegroepen liggen. In leeftijdscategorie 2 geldt dat alleen voor de autochtone schakelklaskinderen; de allochtone schakelklaskinderen scoren juist hoger. In leeftijdscategorie 3 is er vrijwel geen verschil tussen de scores in de schakelklas en in de landelijke groep; ook de scores van autochtone en allochtone leerlingen zijn vergelijkbaar.

Figuur 2 geeft de gemiddelde scores voor het onderdeel 'lezen'.

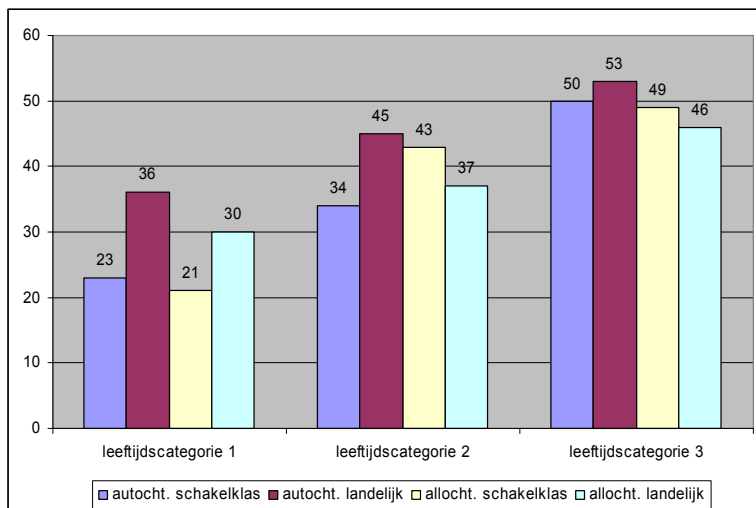
Figuur 2 - Gemiddelde scores van autochtone en allochtone kinderen op het onderdeel 'lezen' van de OBIS-toets (eindmeting)

Bij het onderdeel 'lezen' halen de autochtone leerlingen in de schakelklas zowel in leeftijdscategorie 1, 2 als 3 lagere scores dan landelijk. Bij de allochtone kinderen is dat alleen in leeftijdscategorie 1 het geval; in de categorieën 2 en 3 halen ze hogere scores dan de landelijke groep. In leeftijdscategorie 2 doen de allochtone kinderen het beter dan de autochtone. In categorie 1 en 3 is dat andersom.

Figuur 3 geeft tot slot nog de gemiddelde scores voor het onderdeel 'rekenen'.

Figuur 3 - Gemiddelde scores van autochtone en allochtone kinderen op het onderdeel 'rekenen' van de OBIS-toets (eindmeting)

De scores van de autochtone schakelklasleerlingen blijven in alle leeftijdscategorieën onder die van de landelijke groep. Bij de allochtone schakelklasleerlingen zien we dat alleen in leeftijdscategorie 1. De allochtone schakelklasleerlingen in leeftijdscategorie 2 springen er beter uit dan de autochtone groep. In de andere twee leeftijdscategorieën scoren ze op ongeveer hetzelfde niveau als de autochtonen.

Bovenstaande grafieken laten zien hoe de schakelklaskinderen aan het eind van het schakeljaar scoren in vergelijking met de landelijke groep autochtone en allochtone leerlingen, maar het maakt niet duidelijk of ze in het schakeljaar meer of minder leerwinst hebben geboekt dan vergelijkbare kinderen die *niet* in een schakelklas hebben gezeten. De periode tussen de begin- en de eindmeting was namelijk niet voor alle leerlingen helemaal gelijk. Om daarvoor te controleren, hebben we voor alle leerlingen de *gemiddelde leerwinst per maand* berekend. We hebben de score op de eindmeting en de beginmeting van elkaar afgetrokken en gedeeld door het aantal maanden tussen beide metingen. Bij kinderen in de landelijke groep lag daar soms de zomervakantie tussen; in die gevallen hebben we de twee zomermaanden buiten beschouwing gelaten. Het gaat in dit onderzoek immers om het effect van het (schakel)onderwijs.

Vergelijking van de gemiddelde leerwinst per maand geeft een indicatie van het effect van de schakelklas: als de gemiddelde leerwinst bij de schakelklaskinderen groter is dan bij de kinderen in de controlegroep, wijst dat op een gunstig effect van de schakelklas. De controlegroep is samengesteld door uit de landelijke groep die kinderen te selecteren die qua etniciteit, wegingsfactor en aanvangsniveau vergelijkbaar zijn met de schakelklaskinderen.

Hoe groot de leerwinst bij de schakelklaskinderen is geweest, en of die groter of kleiner is dan die van de controlegroep staat in tabel 6. Een '+' geeft aan dat de leerwinst van de schakelklaskinderen groter is dan die van de controlegroep, een '-' dat de leerwinst kleiner is en een '=' dat de leerwinst gelijk is aan de leerwinst in de controlegroep.

Tabel 6 - Gemiddelde leerwinst per maand op de Obis-toets (ruwe scores)

	leeftijdscat. 1 (instroomgroep)		leeftijdscat. 2 (groep 1)		leeftijdscat. 3 (groep 2)	
Nazeggen						
autocht. schakelklas	.68	=	.68	+	.53	+
autocht. controlegr.	.63		.37		.29	
allocht. schakelklas	.58	=	.58	+	.51	+
allocht. controlegr.	.57		.36		.24	
Lezen						
autocht. schakelklas	1.37	-	2.24	-	8.75	=
autocht. controlegr.	1.59		2.75		8.47	
allocht. schakelklas	1.80	=	5.02	+	7.76	+
allocht. controlegr.	1.71		2.19		6.18	
Rekenen						
autocht. schakelklas	1.14	-	1.42	+	1.51	+
autocht. controlegr.	1.45		1.20		1.29	
allocht. schakelklas	1.48	=	1.44	=	1.35	-
allocht. controlegr.	1.51		1.51		1.64	

De allochtone schakelklaskinderen in leeftijdscategorie 1 hebben op alle drie de onderdelen evenveel leerwinst geboekt als de allochtone leerlingen in de landelijke groep. De autochtone schakelklaskinderen zijn op het onderdeel nazeggen evenveel, en op lezen en rekenen minder vooruit gegaan.

In leeftijdscategorie 2 zijn de schakelklaskinderen bij nazeggen méér vooruit gegaan dan de kinderen in de controlegroep. Verder zijn de allochtone schakelklaskinderen méér vooruit gegaan bij lezen, terwijl de autochtonen bij dat onderdeel juist minder vooruit zijn gegaan. Bij het rekenonderdeel zijn

de autochtone schakelklaskinderen méér vooruit gegaan dan de landelijke groep, en de allochtonen evenveel.

In leeftijdsgroep 3 zien we bijna hetzelfde beeld als bij categorie 2. Alleen is er wat het leesonderdeel betreft geen verschil tussen de leerwinst van de autochtone schakelklaskinderen en die van de controlegroep, en zijn de rekenscores van de allochtone schakelklaskinderen minder vooruit gegaan dan die van de controlegroep.

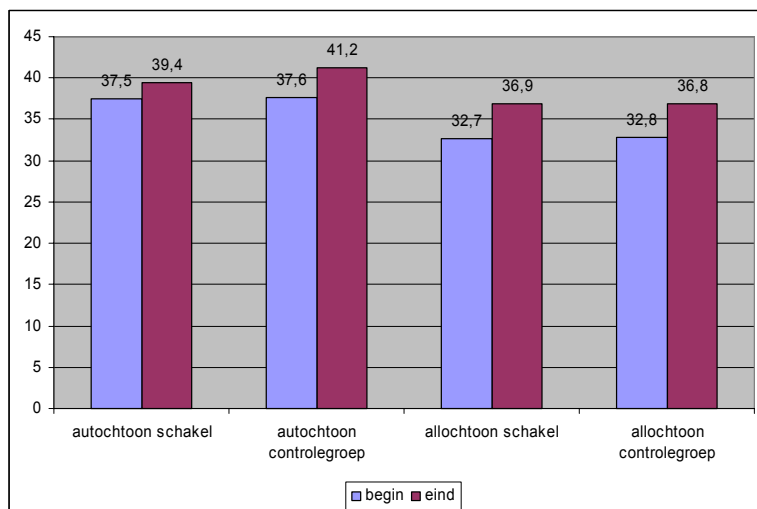
Samengevat kan worden geconcludeerd dat we meeste leerwinst zien bij leeftijdscategorie 2 en 3. In die categorieën zijn zowel de autochtone als de allochtone schakelklaskinderen op het onderdeel 'nazeggen' méér vooruit gegaan dan de controlegroep. De allochtone schakelklasleerlingen hebben ook meer winst geboekt op het onderdeel 'lezen'. Wat rekenen betreft, zijn juist de autochtone schakelklaskinderen meer vooruit gegaan.

De jongste kleuters (categorie 1) hebben op geen van de onderdelen meer leerwinst geboekt dan de controlegroep. Op de meeste onderdelen is de leerwinst vergelijkbaar met die in de controlegroep.

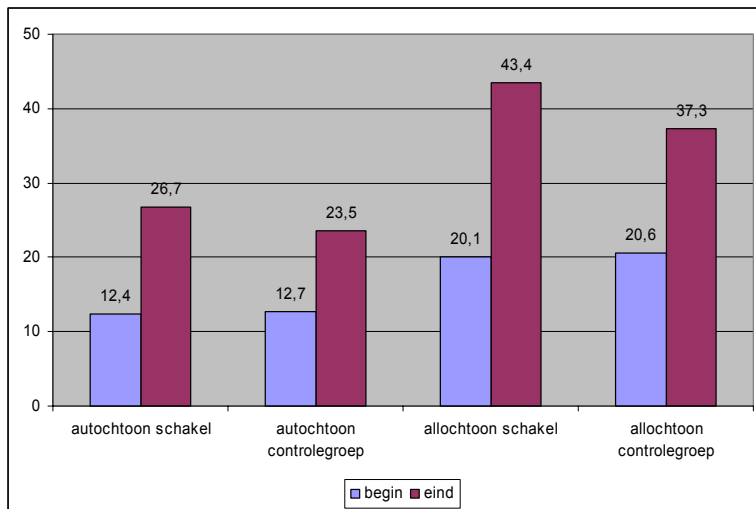
4.2.2. Groep 3-4

Bij kinderen die vóór het schakeljaar in groep 3 of 4 zaten, zijn de Woordenschattoets, de Drie-minutentoets (= Technisch Lezen) en de toets Rekenen/wiskunde afgenomen. In de figuren 4, 5 en 6 staan de gemiddelde scores die de schakelklaskinderen en de kinderen in de controlegroep bij de beginmeting en bij de eindmeting hebben gehaald. Omdat er bij de beginmeting nogal wat verschillen zaten in het afnamemoment, zijn de scores van de beginmeting herberekend naar een afname op 1 oktober, zowel voor de kinderen in de schakelklas als voor de controlegroep. De controlegroep bestaat uit leerlingen die wat betreft etniciteit, wegingsfactor en aanvangsniveau (op 1 oktober) vergelijkbaar zijn met de kinderen in de schakelklas.

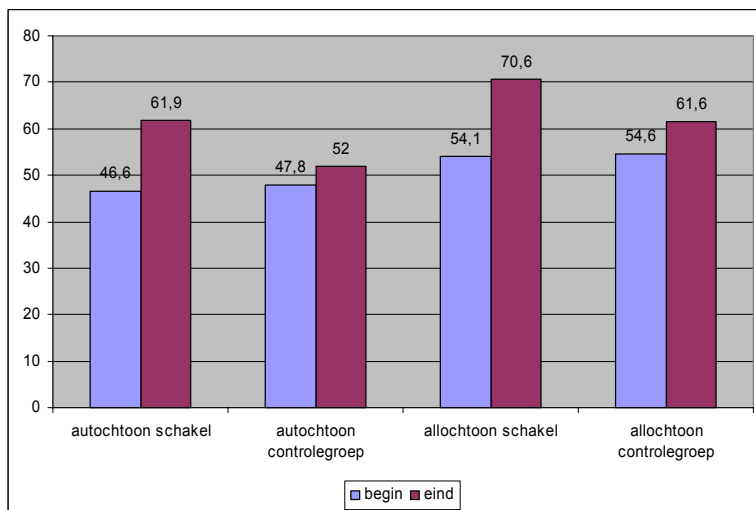
Figuur 4 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de Woordenschattoets van autochtone en allochtone schakelklaskinderen en de kinderen in de controlegroep (groep 3-4)

Figuur 5 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de Drie-minutentoets (Technisch Lezen) van autochtone en allochtone schakelklaskinderen en de kinderen in de controlegroep (kaart 3, groep 3-4)

Figuur 6 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de toets Rekenen/wiskunde van autochtone en allochtone schakelklaskinderen en de kinderen in de controlegroep (groep 3-4)

De figuren laten zien dat alle leerlingen (uiteeraard) hebben bijgeleerd tussen de twee toetsafnames. Soms is de leerwinst in de schakelklas wat hoger, soms in de controlegroep. Aangezien de periode tussen de begin- en de eindmeting niet voor alle leerlingen helemaal gelijk is geweest, hebben we ook nu weer de *gemiddelde leerwinst per maand* berekend, waarbij we de zomervakantie buiten beschouwing hebben gelaten. De vergelijking tussen de gemiddelde leerwinst per maand van de schakelklaskinderen en van de kinderen in de controlegroep maakt duidelijk welke van beide groepen het meest vooruit is gegaan. Die vergelijking wordt in tabel 7 gemaakt.

Tabel 7 - Gemiddelde leerwinst per maand (Cito-scores, groep 3-4)

	woorden- schat		DMT1		DMT2		DMT3		Rekenen	
groep 3-4										
autocht. schakelklas	.3	=	3.5	=	4.4	+	2.6	+	1.9	+
autocht. controlegr.	.3		3.2		2.2		1.8		1.0	
allocht. schakelklas	1.1	+	4.8	+	5.0	+	4.7	+	2.1	+
allocht. controlegr.	0.5		3.6		3.7		3.0		1.6	

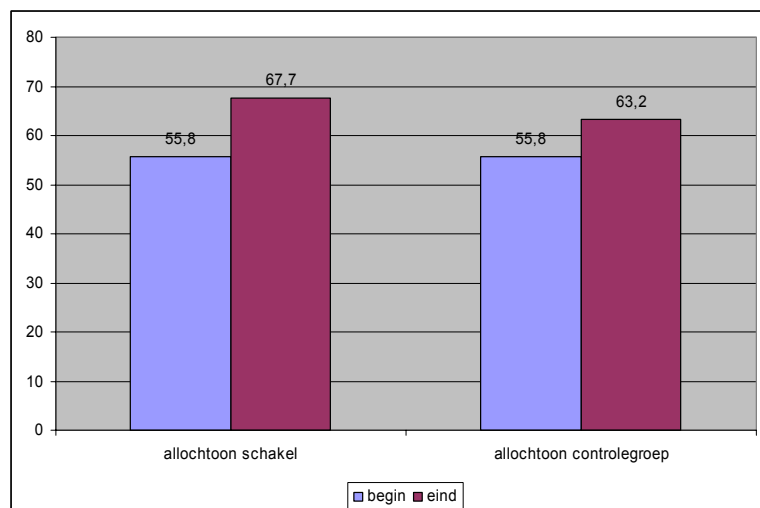
Uit de tabel blijkt dat autochtone schakelklaskinderen op Woordenschat en de DMT1 evenveel vooruit zijn gegaan als de controlegroep, en op de Drieminuten-toets (DMT2 en 3) en op rekenen méér. Allochtone schakelklaskinderen zijn er op alle toetsen méér op vooruit gegaan dan de controlegroep.

4.2.3. Groep 5-6

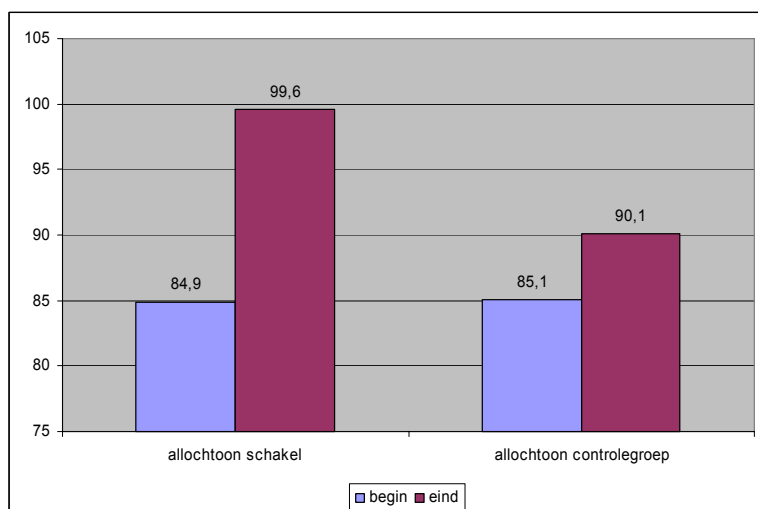
Bij schakelklaskinderen die afkomstig zijn uit groep 5 en 6 zijn de Drie-minutentoets en de toets Rekenen/wiskunde afgenomen. Ook de toets Begrijpend Lezen stond gepland, maar na de eindmeting bleek dat er te weinig kinderen zowel aan de begin- als aan de eindmeting hadden deelgenomen om deze toets in het onderzoek te betrekken. Hij blijft hier dus ook buiten beschouwing.

In figuur 7 en 8 staan de scores op de Drie-minutentoets (kaart 3) en Rekenen/wiskunde. In deze schakelgroep zitten alleen allochtone kinderen.

Figuur 7 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de Drie-minutentoets van allochtone schakelklaskinderen en de allochtone kinderen in de controlegroep (kaart 3, groep 5-6)

Figuur 8 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de toets Rekenen/wiskunde van allochtone schakelklaskinderen en de allochtone kinderen in de controlegroep (groep 5-6)

Bij zowel de Drie-minutentoets als bij Rekenen/wiskunde hebben de schakelklaskinderen een grotere sprong gemaakt dan de allochtone kinderen in de controlegroep. Maar is dat ook zo als er wordt gecontroleerd voor het aantal maanden tussen de begin- en eindmeting? Met andere woorden: is er verschil tussen schakelklaskinderen en kinderen in de controlegroep wat betreft de gemiddelde leerwinst per maand? Dat is af te lezen uit tabel 8.

Tabel 8 - Gemiddelde leerwinst per maand (Cito-scores, groep 5-6)

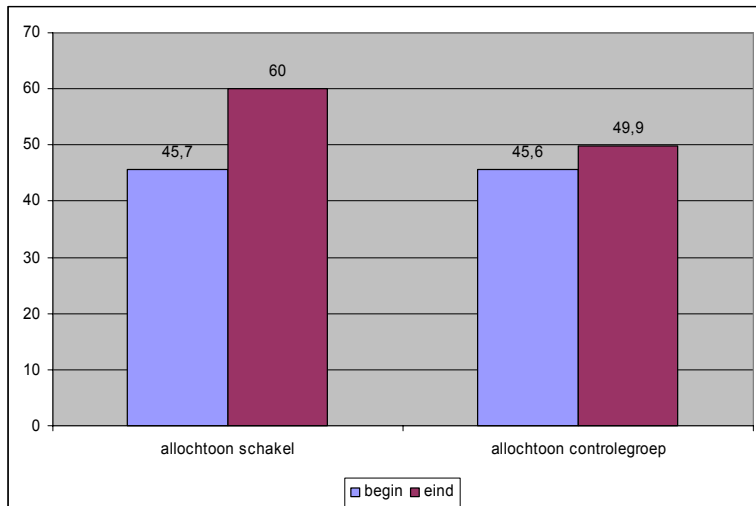
groep 5-6	DMT1		DMT2		DMT3		Rekenen	
allocht. schakelklas	1.2	-	1.5	=	1.9	+	1.8	+
allocht. landelijk	2.0		1.4		1.3		1.1	

Uit de tabel kan worden geconcludeerd dat allochtone schakelklaskinderen op rekenen méér leerwinst hebben geboekt dan de controlegroep, op kaart 1 van de Drie-minutentoets minder, op kaart 2 evenveel en op kaart 3 méér. Dat de leerwinst op kaart 1 en 2 van de Drie-minutentoets minder groot is dan op kaart 3 heeft waarschijnlijk te maken met het zogenaamde plafond-effect: de gemiddelde score op die kaart is al zo hoog dat er niet veel winst meer te behalen is.

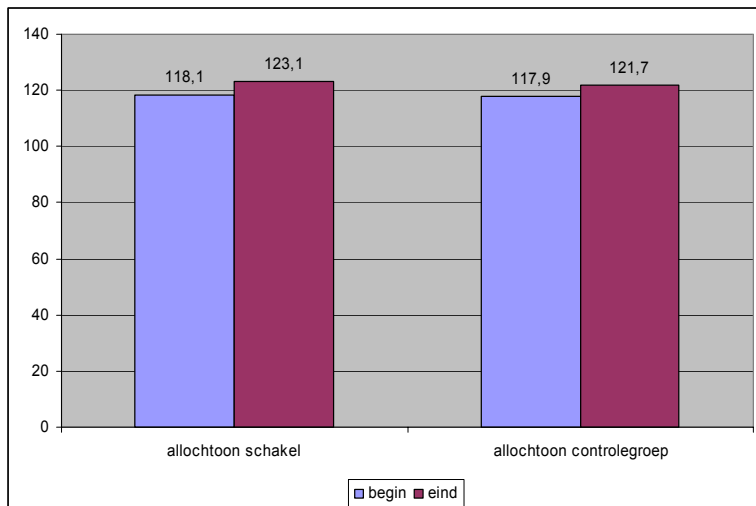
4.2.4. Groep 8 (kopklas)

Bij de 'kopklassers' zijn de Cito-toetsen Begrijpend Lezen en Rekenen/wiskunde afgenomen. De scores op de begin- en eindmeting staan in de figuren 9 en 10. Ook hier gaat het alleen om allochtone schakelklaskinderen.

Figuur 9 - Gemiddelde scores op de begin- en eindmeting van de toets Begrijpend Lezen van allochtone schakelklaskinderen en de allochtone kinderen in de controlegroep (groep 8, kopklas)

Figuur 10 - Gemiddelde scores op de toets Rekenen/wiskunde van allochtone schakelklaskinderen en de allochtone kinderen in de controlegroep (groep 8, kopklas)

Bij de toets Begrijpend Lezen is het verschil tussen de begin- en eindmeting bij de schakelklaskinderen veel groter dan bij de kinderen in de controlegroep. Bij Rekenen/wiskunde is het verschil veel minder groot. De gemiddelde leerwinst per maand in tabel 9 geeft een zuiver beeld van het verschil tussen beide groepen.

Tabel 9 - Gemiddelde leerwinst per maand (Cito-scores, groep 8)

groep 8	Begrijpend Lezen		Rekenen	
allocht. schakelklas	2.3	+	.7	-
allocht. landelijk	1.0		0,9	

Tabel 9 bevestigt de informatie uit de grafieken. Allochtone schakelklaskinderen hebben op Begrijpend Lezen méér leerwinst per maand geboekt dan allochtone kinderen in de controlegroep, en op rekenen minder.

Samenvatting leerwinst per maand

De vergelijking van de gemiddelde leerwinst per maand in de schakelklassen en in de controlegroep maakt duidelijk welk effect de schakelklassen in het pilot-jaar hebben gehad op de taal- en rekenprestaties. Indien de schakelklas succesvol is, dan zou verwacht mogen worden dat schakelklaskinderen méér leerwinst hebben geboekt op het gebied van taal dan de controlegroep, zonder dat dit ten koste is gegaan van de leerwinst op rekenen.

Voor het totaaloverzicht zetten we in tabel 10 de gemiddelde leerwinst per maand voor alle groepen nog eens op een rijtje.

Tabel 10 - Gemiddelde leerwinst per maand voor taal- en rekenen, per groep

OBIS					
Instreamgroep	nazeggen	lezen			rekenen
autocht. schakelklas	=	-			-
allocht. schakelklas	=	=			=
groep 1	nazeggen	lezen			rekenen
autocht. schakelklas	+	-			+
allocht. schakelklas	+	+			=
groep 2	nazeggen	lezen			rekenen
autocht. schakelklas	+	=			+
allocht. schakelklas	+	+			-
CITO					
groep 3-4	woorden-schat	DMT1	DMT2	DMT3	rekenen
autocht. schakelklas	=	=	+	+	+
allocht. schakelklas	+	+	+	+	+
groep 5-6		DMT1	DMT2	DMT3	rekenen
allocht. schakelklas		-	=	+	+
groep 8	begrijpend lezen				rekenen
allocht. schakelklas	+				-

Uit het totaalplaatje kunnen we concluderen dat schakelklaskinderen in het algemeen wat taal betreft inderdaad méér leerwinst hebben geboekt dan vergelijkbare kinderen in de controlegroep. Voor allochtone kinderen geldt dat sterker dan voor autochtone. Bij de kleuters valt op dat de jongste kleuters minder geprofiteerd lijken te hebben dan de oudere kleuters. Wellicht heeft dat te maken met de selectie van de leerlingen. Van de leerlingen die van de peuterspeelzaal afkomen, is het immers moeilijker om het niveau in te schatten dan van kinderen die al in groep 1 of 2 van de basisschool zitten. Het kan ook zo zijn dat kinderen die van de peuterspeelzaal afkomstig zijn, op grond van andere criteria zijn geselecteerd dan kinderen die al in groep 1 of 2 van het basisonderwijs zaten.

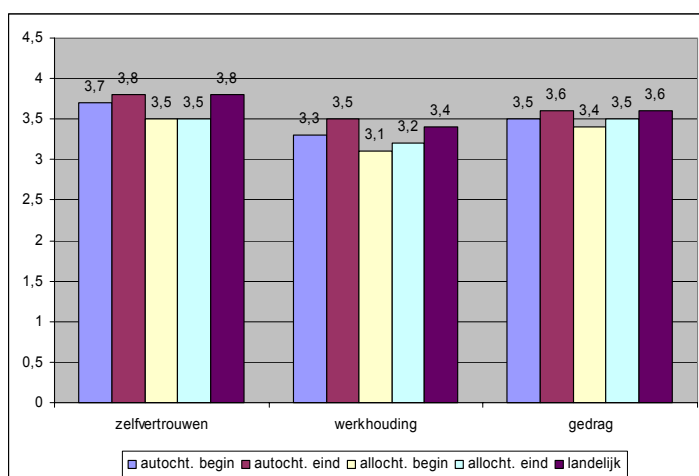
Wat rekenen betreft is het beeld wisselender. Kinderen uit groep 3 t/m 6 hebben ook op rekenen meer vooruitgang geboekt dan de controlegroep, maar zowel de jongste als de oudste schakelklaskinderen hebben op het gebied van rekenen minder progressie gemaakt dan de controlegroep. Voor de oudste kinderen, de kopklassers, is dat goed te verklaren. Zij waren immers al relatief sterk in rekenen toen ze werden geplaatst; hun mogelijkheden om door te groeien waren dus kleiner dan die van de gemiddelde allochtone leerling. Bovendien heeft het accent in de kopklas niet op rekenen gelegen. Hun rekenniveau was al goed genoeg om een hoger vo-type aan te kunnen. Alleen hun taalvaardigheid bleef daarbij achter, en op dat gebied hebben ze wel meer progressie gemaakt dan de controlegroep.

5. Niet-cognitieve aspecten

Behalve over de taal- en rekenprestaties is ook informatie opgevraagd over de ontwikkeling van niet-cognitieve aspecten in het pilot-jaar. Aan de leerkracht van de schakelklas is namelijk aan het begin én aan het eind van het schooljaar gevraagd de leerling te beoordelen op o.a. zelfvertrouwen, werkhouding en gedrag. Hieronder laten we in een paar grafieken zien in hoeverre de schakelklaskinderen bij de eindmeting anders door de leerkracht werden beoordeeld dan bij de beginmeting. Het oordeel kon variëren van 1 (laag zelfvertrouwen, slechte werkhouding en/of gedrag) tot 5 (zeer groot zelfvertrouwen, goede werkhouding en/of gedrag).

In figuur 11 staat het gemiddelde oordeel over de kinderen uit de instroomgroep of groep 1 of 2. Ter vergelijking zijn ook de landelijke cijfers opgenomen. Als het verschil kleiner is dan 0,2 punten, moet dat aan toeval worden toegeschreven. Een verschil van 0,2 punten of meer kan als een relevant verschil worden beschouwd.

Figuur 11 - Zelfvertrouwen, werkhouding en gedrag van de leerlingen uit de instroomgroep of groep 1 of 2, volgens de schakelleerkracht bij de begin - en bij de eindmeting

In elk blok van 5 staven, heeft de 1e betrekking op de beginmeting van de autochtone kinderen in de schakelklas en de 2e op de eindmeting van deze groep, en de 3e en 4e op de begin- en eindmeting van

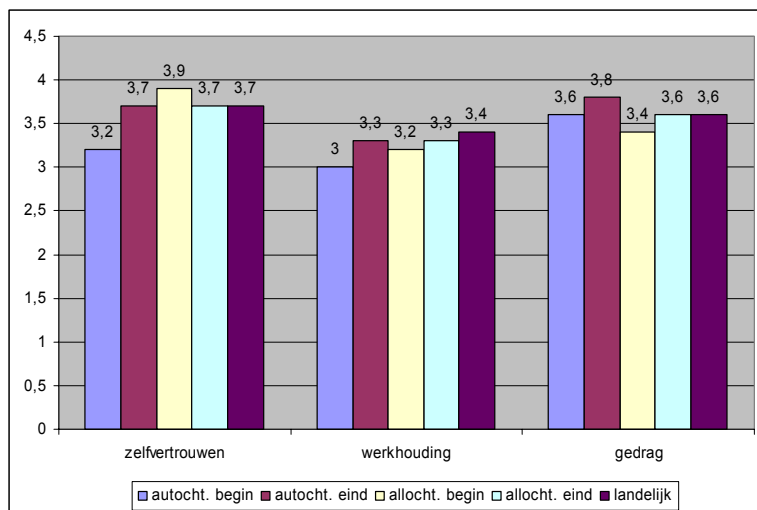
de allochtone kinderen in de schakelklas. De 5e geeft de gemiddelde landelijke score weer. Bij de landelijke score is er geen verschil tussen de begin- en eindmeting. Het eerste blok geeft de beoordeling van het zelfvertrouwen, het middelste van de werkhouding en de laatste van het gedrag van de kinderen.

Bij het oordeel over het zelfvertrouwen, zien we dat de autochtone schakelklaskinderen zowel aan het begin als aan het eind van het jaar vrijwel dezelfde score hebben als landelijk gemiddeld. Ze hebben dus evenveel zelfvertrouwen als de gemiddelde leerling in Nederland. De allochtone schakelklaskinderen blijven daar met een gemiddelde score van 3,5 iets bij achter.

Datzelfde zien we bij het oordeel over de werkhouding en het gedrag. Ook hier zien we vrijwel geen verschil tussen de autochtone schakelklasleerlingen en het landelijk gemiddelde, en blijven de allochtone leerlingen daar iets bij achter. Wel is het oordeel over zowel de autochtone als de allochtone schakelklaskinderen op alle drie de aspecten licht verbeterd.

In figuur 12 staat dezelfde informatie, maar dan over schakelklaskinderen uit groep 3 t/m 7.

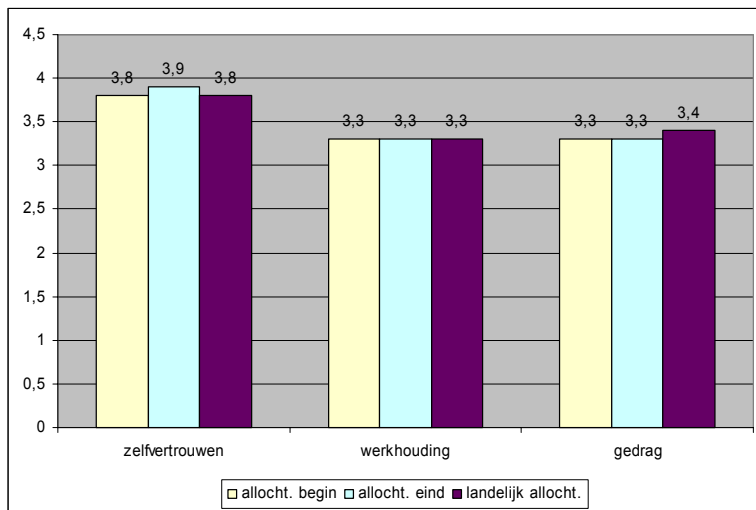
Figuur 12 - Zelfvertrouwen, werkhouding en gedrag van de leerlingen uit groep 3 t/m 7, volgens de schakelleerkracht (begin- en eindmeting)

Autochtone schakelklaskinderen die vorig jaar in een van de groepen 3 t/m 7 zaten, scoren bij de eindmeting op zowel zelfvertrouwen, werkhouding als gedrag gemiddeld genomen hoger dan bij de beginmeting. Bij de eindmeting scoren ze daardoor op het niveau van het landelijk gemiddelde, of wat gedrag betreft zelfs daarboven. Volgens de leerkracht hebben de schakelklaskinderen aan het eind van het schakeljaar dus net zoveel zelfvertrouwen en een even goede werkhouding als de gemiddelde basisschoolleerling en gedragen ze zich zelfs beter. De allochtone schakelklaskinderen worden bij de eindmeting op zelfvertrouwen wat lager beoordeeld dan bij de beginmeting, maar op werkhouding en gedrag wat hoger. Op alle drie de aspecten komen ze daardoor op het landelijk gemiddelde uit.

In figuur 13 volgt de beoordeling van de kopklassers. Hierbij gaat het alleen om allochtone leerlingen.

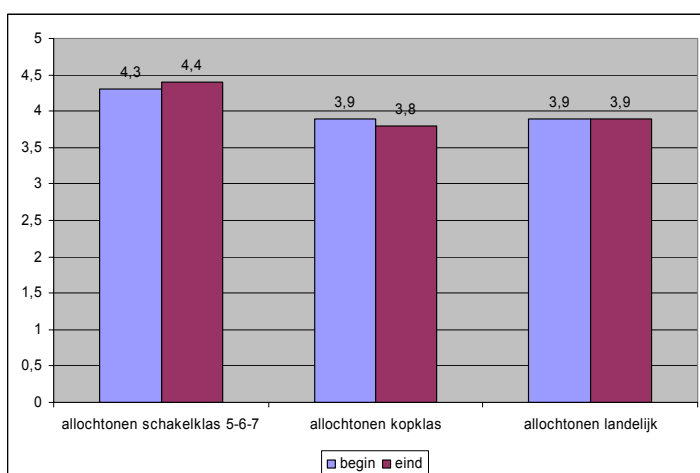
Figuur 13 - Zelfvertrouwen, werkhouding en gedrag van de leerlingen in de kopklas, volgens de schakelleerkracht (begin- en eindmeting)

Bij de kopklassers is het oordeel van de schakelleerkracht¹ tussen de begin- en eindmeting nauwelijks veranderd. Zowel wat zelfvertrouwen, werkhouding als gedrag betreft, wijken deze kinderen niet af van het oordeel over de landelijke groep allochtonen.

Tot slot zijn aan de leerlingen zelf een aantal vragen voorgelegd over hoe zij zich op school en in de klas voelen. De informatie over hun 'welbevinden' staat in figuur 14. De scores lopen van 1 tot en met 5. Score 1 wil zeggen dat de leerlingen zich niet thuis voelen en niet met plezier naar school gaan, score 5 dat ze graag naar school gaan en zich in de klas op hun gemak voelen. Deze vragen zijn niet aan alle kinderen gesteld, maar alleen aan de leerlingen die vorig in groep 5 of hoger zaten. In de figuur staan de scores van de kopklaskinderen apart vermeld.

Figuur 14 - Schoolwelbevinden van de schakelklasleerlingen aan het begin en aan het eind van de schakelklas, volgens de leerling zelf

¹ Het oordeel van de schakelleerkracht wijkt af van dat van de aanleverende leerkracht. Zie notitie 'Hoe zijn schakelklaskinderen te typeren?' van februari 2006.

Kinderen in de schakelklas voelen zich op school en in de klas net zoveel of nog meer op hun gemak dan de gemiddelde allochtone leerling op de basisschool. Dat was aan het begin van het schakeljaar zo, en aan het eind ervan nog steeds. De score in de kopklas ligt gelijk aan het landelijk gemiddelde, in de lagere groepen ligt de score hoger. Een gemiddelde score van 4,4 is op een schaal van 5 erg hoog; maar ook de score 3,8 van de kopklassers wijst erop dat de leerlingen zich op hun gemak voelen. We kunnen dus met zekerheid zeggen dat de kinderen in het schakeljaar in het algemeen met veel plezier naar school zijn gegaan.